

**МИЛЬНІ БУЛЬБАШКИ + КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ = РОЗДУМИ ПРАВНИКІВ  
ПРО ПРОБЛЕМАТИКУ КРИПТОВАЛЮТИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ****SOAP BUBBLES + CRIMINAL PROCEEDINGS = THOUGHTS OF LAWYERS  
ON CRYPTOCURRENCY PROBLEMS IN CRIMINAL PROCEEDINGS**

**Ковтун В.В.**, студент III курсу факультету адвокатури  
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

**Ковтуненко О.А.**, студентка III курсу факультету адвокатури  
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Дослідження тематики криптовалюти є достатньо актуальною та необхідною складовою наукової діяльності. На сьогоднішній день економісти, фінансисти та бізнесмени активно досліджують можливості використання криптовалюти в економічних процесах. Кожен з них приходять до різних висновків з приводу цього питання, однак висновки їх не є тотожними, а в певних випадках є діаметрально протилежними, що тільки посилює зацікавленість інших членів наукової спільноти до цієї проблематики. Перспективи застосування та впровадження криптовалюти не оминають також увагою і правники. Дійсно, криптовалюта може стати однією із складових різних галузей права. Наприклад, кримінального права, цивільного права, у справах про адміністративних правопорушеннях, у податковому праві тощо. Однак увага статті зосереджена на практичному застосування криптовалюти в кримінальному процесі. На думку авторів, криптовалюта є своєрідною мильною бульбашкою, впровадження в кримінальний процес є достатньо небезпечним та не містить практичного застосування. Авторами систематично проаналізовано положення Кримінального процесуального кодексу України України і зроблено наступні висновки. По-перше, у розрізі ст.16 Кримінального процесуального кодексу України є достатньо незрозумілим практична реалізація засади кримінального провадження у вигляді недоторканості права власності крізь призму криптовалюти через специфіку самого явища. По-друге, у разі впровадження криптовалюти в кримінальний процес постануть проблеми визначення територіальної підсудності. По-третє, зроблено висновок про неможливість здійснення фіксації кримінального провадження, пов'язаного з криптовалютою. По-четверте, зазначено, що неможливо буде доводити будь-які обставини справи, пов'язаної з криптовалютою. По-п'яте, зроблено висновок про неможливість використання криптовалюти для погашення судових витрат та як предмету заходу забезпечення кримінального провадження. Отже, автори наполягають на недоцільності та неможливості впровадження криптовалюти в кримінально-правову площину, так як потенційні норми матеріального права не будуть підкріплені нормами процесуального права, що призведе до неможливості притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності.

**Ключові слова:** криптовалюта, кримінальний процес, кримінальне провадження, право власності, криптовалюта в кримінальному провадженні.

The study of cryptocurrency is a relevant and necessary component of scientific activity. Today, economists, financiers and businessmen are actively exploring the possibilities of using cryptocurrency in economic processes. Each of them comes to different conclusions about this issue, but their conclusions are not identical, and in certain cases are diametrically opposed, which only increases the interest of other members of the scientific community in this issue. Prospects for the use and implementation of cryptocurrency are also not overlooked by lawyers. Indeed, cryptocurrency can become one of the components of various fields of law. For example, criminal law, civil law, cases of administrative offenses, tax law, etc. However, the article focuses on the practical application of cryptocurrency in criminal proceedings. According to the authors, cryptocurrency is a kind of soap bubble, its implementation in a criminal process is quite dangerous and has no practical application. The authors systematically analyzed the provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine and made the following conclusions. Firstly, in terms of Article 16 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, the practical implementation of the principle of criminal proceedings in the form of inviolability of property rights through the prism of cryptocurrency is quite unclear due to the specificity of the phenomenon itself. Secondly, in case of introduction of cryptocurrency in the criminal process, problems of determining territorial jurisdiction will arise. Thirdly, a conclusion was made about the impossibility of recording criminal proceedings related to cryptocurrency. Fourthly, it is stated that it will be impossible to prove any circumstances of the case related to cryptocurrency. Fifth, a conclusion was made about the impossibility of using cryptocurrency to pay court costs and as a measure to secure criminal proceedings. Therefore, the authors insist on the impracticality and impossibility of introducing cryptocurrency into the criminal law field, since the potential norms of material law will not be supported by the norms of procedural law, which will lead to the impossibility of bringing guilty persons to criminal responsibility.

**Key words:** cryptocurrency, criminal process, criminal proceedings, ownership, cryptocurrency in criminal proceedings.

**Постановка проблеми.** «Технології – завжди двосічний меч»: дану слушну думку висловила відома американська акторка Еван Рейчел Вуд, на думку авторів, з відповідним висновком дуже складно не погодитися. Однією з таких технологій є криптовалюта. Дійсно, вона є тим самим двосічним мечем: вона «розрізає» старе уявлення про валюту та фінансові операції як такі, з іншого боку вона «січе» всі намагання та успіхи держав у сфері боротьби із кримінальними правопорушеннями проти власності, проти легалізації незаконних доходів та інші. Водночас постає інше питання: якщо ми врегулюємо все на рівні норм матеріального права, то чи підкріпиться це процесуальним законодавством?

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Питання криптовалюти є достатньо новим на теренах вітчизняної науки, однак все ж таки знайшло своє відображення у працях українських науковців. На думку авторів, серед таких виділити праці Ковтуна В.В., Овсієнко О.В., Радін-

ської В.О., Ярової К.О., Шаренко Д.С. та інших фахівців. Однак, слід зауважити, що в основному досліджувалися загальні теоретичні засади правового регулювання криптовалюти в Україні, достатньо мало праць присвячено саме практичному аналізу застосування криптовалюти у галузях права. Хоча варто відзначити, що існує глибоке дослідження Ковтуна В.В. про можливість впровадження криптовалюти в кримінальне право як предмет деяких кримінальних правопорушень.

**Мета дослідження.** Метою дослідження є проведення систематичного аналізу кримінального процесуального законодавства крізь призму перспективи впровадження криптовалюти у повноцінне використання, проаналізувати можливі наслідки, запропонувати власне бачення вирішення відповідних проблем та стратегій розвитку криптовалюти у кримінальному процесі.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** На думку авторів, криптовалюту можна порівняти з мильною буль-

башкою, так як зовнішня оболонка відповідного явища достатньо приваблива, однак в основі лежить пустота. Така бульбашка може довго літати, однак рано чи пізно вона лусне. В даний момент бульбашка криптовалюти ще не луснула, а отже правники мають розробити механізми для регулювання явища. Хоча майбутні перспективи криптовалюти як універсального платіжного засобу є нульовою гіпотезою, однак актуальною є проблема аналізу сучасного законодавства на предмет регулювання криптовалютних відносин. Не оминає увагою це і кримінальний процес, тому вважаємо за необхідне проаналізувати норми Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України крізь призму можливості імплементації криптовалюти в рамках кримінального провадження.

Логічним на думку авторів є розпочати аналіз проблематики з засад кримінального провадження. Відповідно до ст. 16 КПК України засадою кримінального провадження є недоторканість права власності.

Для початку варто згадати рішення Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) «Зосимов проти України». Суд нагадує, що з метою дотримання пункту 2 статті 8 втручання повинно, серед іншого, здійснюватися «згідно із законом»; тобто воно повинно мати підґрунтя в національному законодавстві і відповідати принципу верховенства права. У питаннях, які стосуються основоположних прав, надання правової дискреції органам виконавчої влади у вигляді необмежених повноважень було б несумісним з принципом верховенства права. Відповідно законодавство має достатньо чітко визначати межі такої дискреції, наданої компетентним органам влади, та порядок її реалізації [1].

Аналізуючи перспективи впровадження криптовалюти у кримінальний процес крізь призму вище наведеного рішення ЄСПЛ доходимо висновку про практичну неможливість її введення без порушення засади недоторканості права власності з наступних підстав. По-перше, ЄСПЛ вказує, що втручання має здійснюватися згідно з Законом. Досліджуючи сучасне законодавство України та її міжнародних партнерів, зауважимо, що на даний момент відсутній належний правовий механізм введення криптовалюти у правову площину та відсутні механізми захисту порушення відповідного права, що саме по собі суперечить положенням Європейської конвенції з прав людини. Такі обставини унеможливають встановлення чіткої процедури втручання у права власності на криптовалюту.

По-друге, у разі введення криптовалюти у правову площину, постає питання про надання дискреції органам виконавчої влади у сфері визначення меж втручання. Технічна характеристика криптовалюти передбачає доступ усіх користувачів до всієї інформації, тобто в основі наявний принцип довіри один до одного. У разі легального закріплення процедури втручання у право власності на криптовалюту, постають інші проблеми: 1) чи не порушиться право власності інших власників криптовалюти через загальнодоступність користувачам інформації? 2) чи можна вважати допустимими докази, отримані внаслідок такого втручання, про інші кримінальні правопорушення?

Роблячи проміжне узагальнення, автори вважають за необхідне зазначити, що на їх думку, неможливо впровадити криптовалюту у кримінальний процес без порушення засади кримінального провадження, встановленого ст. 16 КПК України, а саме недоторканість права власності.

Наступна проблема впровадження криптовалюти в кримінальний процес постає при розгляді ст. 32 КПК України. Відповідна норма законодавства встановлює правила територіальної підсудності. У статті вказано, що суд розглядає кримінальне провадження, в межах територіальної юрисдикції якого вчинено кримінальне правопорушення.

Згідно з пунктом 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (надалі – Конвенція) «кожен при встановленні обґрунтованості будь-якого кримінального обвинувачення, висунутого проти нього, має

право на розгляд судом, встановленим законом». А відповідно до ч. 1 ст. 8 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII ніхто не може бути позбавлений права на розгляд його справи в суді, до підсудності якого вона віднесена процесуальним законом.

Розглядаючи проблематику криптовалюти постає питання: що вважати місцем вчинення кримінального правопорушення, пов'язаного з криптовалютою? Вважаємо за необхідне розглянути відповідне питання за допомогою прикладу. Особа А має у власності 3000 криптомонет. Особа А проживає у пункті Б. Особа В, що зареєстрована в пункті Г, довідавшись про криптомонети А, за допомогою комп'ютерних засобів викрала їх. Почалося розслідування в ході якого з'ясувалося, що фактично криптомонети та аккаунт А пов'язаний з країною К, а В проживав в населеному пункті Р. Питання: де вчинено кримінальне правопорушення? Дійсно, однозначної відповіді на це питання немає, оскільки це може бути як місце знаходження В (пункт Р), місце проживання А (пункт Б) або взагалі пункт в країні К. Даний приклад наводить нас на висновки про можливість виникнення безлічі проблем визначення територіальної підсудності, що порушуватиме як чинне законодавство, так і Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод.

Наступними каменями спотикання стають ст. 55 та 61 КПК України. Потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди. Цивільним позивачем у кримінальному провадженні є фізична особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, юридична особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової шкоди. Вважаємо за необхідне проаналізувати можливість власників криптовалюти бути потерпілими та цивільними позивачами у відповідних кримінальних правопорушеннях.

Для початку надамо власні зауваги щодо тлумачення норм ст. 55 та 61 КПК України. Зазначимо, що особи мають право отримати відповідні процесуальні статуси не тільки у разі отримання матеріальної або моральної шкоди, а у разі порушення будь-якого права особи. Ось тут виникає конфуз: чи порушується право власників криптовалюти?

З одного боку, так, оскільки вони володіють, користуються та розпоряджаються своїм майном (криптовалютою), тобто наявна повна тріада власності, започаткована ще римським приватним правом, для констатації права власності. З іншого боку, не все так однозначно. Відповідно до ст. 316 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб. Законодавець звертає увагу, що це право особи на річ, а в дужках уточнює – майно. Така норма є бланкетною, оскільки ст. 316 ЦК України не містить легальної дефініції поняття «майно». Визначення надано в ст. 190 ЦК України: «Майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки». Отже майном є певна річ, за порушення права власності якою, може наставати юридична відповідальність. Визначення речі міститься в ст. 179 ЦК України: «Річчю є предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки». Чи є криптовалюта річчю? Однозначно ні, оскільки вона не є об'єктом матеріального світу. До грошей її також не можна віднести, оскільки вона не передбачена законодавством як платіжний засіб. Отже, вона не є річчю, а значить не є майном, а значить не породжує право власності, а значить особа, котра є їх власником не може бути потерпілим чи цивільним позивачем у кримінальному провадженні.

Стаття 84 Кримінального процесуального кодексу України встановлює поняття доказів. Законодавець встановлює, що докази є фактичними даними, тобто вони підтверджують наявність певного факту у просторі та часі. Щодо криптовалюти також наявні сумніви у царині доказування.

Для початку, якщо ми розглядаємо криптовалюту як майно, потрібно довести наявність права власності на криптовалюту. Яким чином? Документи, що підтверджують власність відсутні, дані реєстру відсутні, система повністю анонімна та конфіденційна. Припустимо, що все ж таки власник надав доступ до свого електронного гаманця, однак потрібно довести, що це саме його гаманець, що гаманець дійсно існує, що на ньому дійсно були гроші і дійсно відбулася подія у вигляді крадіжки. Припустимо, що навіть вказані обставини були доведені, проте постає питання: як довести, що саме обвинувачений вчинив це кримінальне правопорушення? Система повністю конфіденційна, доступ експертів до неї неможливий, доступ органів слідства до неї неможливий, кінцевого власника гаманця, на який потрапили вкрадені кошти, через повну конфіденційність встановити неможливо. В кінцевому результаті ми маємо ситуацію: довести нічого неможливо. Ст. 62 Конституції України передбачає, що допоки вина не буде доведена, то настання кримінальної відповідальності неможливе. У нашому випадку докази навіть зібрати неможливо, не кажучи про їх достатність, належність та допустимість, а отже притягнути особу до кримінальної відповідальності буде неможливо.

Ще однією Ахілесовою п'ятою, у разі впровадження криптовалюти у кримінальний процес, стане ст. 103 КПК України. Згадана норма вказує на засоби фіксації кримінального провадження. Передбачено, що фіксування може здійснюватися за допомогою протоколу та інших технічних носіїв інформації. У випадку з криптовалютою ми не зможемо нічого зафіксувати. По-перше, неможливість фіксації кримінального правопорушення. При вчиненні певного кримінального правопорушення уповноважена особа повинна скласти передбачені законодавством акти, котрі стануть підставою внесення відповідних даних до Єдиного державного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР). Що ми матимемо? Факт правопорушення неможливо описати, неможливо побачити та неможливо зафіксувати, а отже неможливо внести відомості до ЄРДР, а відповідно до ст. 86 КПК України докази, які будуть отримані до внесення до ЄРДР будуть визнані недопустимими, що дасть підстави суду закрити кримінальне провадження за п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК України. По-друге, неможливість фіксування процесуальних дій учасників іншими технічними засобами. Оскільки встановлення фактів є неможливим на початкових стадіях, то також буде неможливим фіксація процесуальних дій учасників кримінального провадження у зв'язку зі специфікою криптовалюти як явища.

Суперечливим буде також використання криптовалюти в контексті ст. 118 КПК України. З одного боку, дійсно, процесуальні витрати можна покласти на певну сторону та надати можливість оплатити їх шляхом використання криптовалюти. З іншого боку, виникають технічні труднощі. По-перше, куди спрямовувати кошти? Для операцій з криптовалютою необхідно мати електронний гаманець, який на юридичну особу оформити неможливо, тільки на фізичну. Якщо ми оформлюємо на фізичну особу, то виникає ризик, що відповідна особа матиме змогу їх викрасти, до кримінальної відповідальності її притягнути буде неможливо, що завдасть значних збитків державі. По-друге, постає питання про конвертацію криптовалюти в гривні. Достатньо незрозуміло за яким курсом має здійснюватися операція, в який термін, який суб'єкт можна уповноважити на здійснення відповідних конвертаційних процесів тощо.

Виникнення проблем з використання криптовалюти у кримінальному процесі також з'явиться при застосу-

вання ст. 130-1 КПК України. Виплата винагороди викричачу є достатньо новим підходом законодавця в рамках кримінального процесу, однак оцінка на предмет ефективності не є метою нашого дослідження, тому одразу звертається увагу на практичний аспект використання. Треба визнати, що корупційні правопорушення можуть вчинятися з використанням криптовалюти як засобу отримання неправомірної вигоди тощо. Виникають наступні технічні труднощі у цьому аспекті: 1) яким чином вираховувати відсоток від предмету корупційного правопорушення? 2) яким чином проводити виплату: через електронний гаманець чи після конвертації у гривню? На жаль, автори не знають відповіді на ці питання.

Заходи забезпечення кримінального провадження є вагомим елементом провадження в цілому та потребує детального розгляду крізь призму прав людини науковою спільнотою. Однак автори вбачають необхідність проаналізувати деякі заходи забезпечення кримінального провадження, а саме накладення грошового стягнення, тимчасове вилучення майна та арешт майна крізь призму проблематики криптовалюти.

Ковтун В.В. у своїй праці «Криптовалюта VS кримінальне право» слушно зауважує, що існує проблематика врахування криптовалюти під час дослідження майнового стану обвинуваченого [2, с. 346]. Під час призначення заходу забезпечення кримінального провадження у вигляді грошового стягнення також суд має враховувати майновий стан підсудного. На думку авторів, її можна враховувати під час визначення майнового стану лише у тому випадку, якщо вона буде визнана майном у розумінні цивільного законодавства. Щодо тимчасового вилучення майна та арешту майна у авторів позиція однозначна – це неможливо. Технічні характеристики не дають втрутитися в діяльність криптовалюти, тим паче арештувати її чи тимчасово вилучити.

**Висновки.** Дослідження тематики криптовалюти є достатньо актуальною та необхідною складовою наукової діяльності, у тому числі для юридичної наукової спільноти. Перспективи застосування та впровадження криптовалюти не оминають також кримінальний процес. На думку авторів, криптовалюта є своєрідною мильною бульбашкою, впровадження в кримінальний процес якої є достатньо небезпечним та не містить практичного застосування. Авторами систематично проаналізовано положення КПК України і зроблено наступні висновки. По-перше, у розрізі ст. 16 КПК є достатньо незрозумілим практична реалізація засади кримінального провадження у вигляді недоторканості права власності крізь призму криптовалюти через специфіку самого явища. По-друге, у разі впровадження криптовалюти в кримінальний процес постануть проблеми визначення територіальної підсудності. По-третє, зроблено висновок про неможливість здійснення фіксації кримінального провадження, пов'язаного з криптовалютою. По-четверте, зазначено, що неможливо буде доводити будь-які обставини справи, пов'язаної з криптовалютою. По-п'яте, зроблено висновок про неможливість використання криптовалюти для погашення судових витрат та як предмету заходу забезпечення кримінального провадження. Отже, автори наполягають на недоцільності та неможливості впровадження криптовалюти в кримінально-правову площину, так як потенційні норми матеріального права не будуть підкріплені нормами процесуального права, що призведе до неможливості притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності. У зв'язку з тим, що криптовалюту неможливо впровадити в галузі права, що мають суспільно-важливе значення для притягнення до юридичної відповідальності, то автори наполягають на тому, що криптовалюту не можна впроваджувати в правове поле зовсім.

**ЛІТЕРАТУРА**

1. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Зосимов проти України». Заява № 4322/06. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974\\_c94#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c94#Text)
2. Ковтун В.В. «Криптовалюта VS кримінальне право». *Юридичний науковий електронний журнал*. № 12/2021. ст. 345-347. URL: [http://www.lsej.org.ua/12\\_2021/87.pdf](http://www.lsej.org.ua/12_2021/87.pdf)